

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA
Kogukonnaharidus ja huvitegevus

Grete-Brigitte Tiido

**ÕPILASTE TOETAMINE KOOLIELUS OSALEMISEL VILJANDI KAARE KOOLI
NÄITEL**
Lõputöö

Juhendaja: Külli Salumäe, TÜ VKA huvihariduse õpetaja, MA

Viljandi 2023

Resümee

Õpilaste toetamine koolielus osalemisel Viljandi Kaare Kooli näitel

Igal noorel on õigus olla kaasatud ja osaleda oma elu puudutavate otsuste tegemises. Rõhku tuleb panna ka vähemate võimalustega sh hariduslike erivajadustega noorte kaasamisele ja osalemisvõimalustele. Viljandi Kaare Koolis, mis on hariduslike erivajadustega laste kool, oli noortel 2022/23.õppeaastal koolielu kujundamises osalemiseks kaks võimalust - õpilasesinduse ja mängujuhtide tegevuse kaudu, kuid puudus tegevuskava kahe noorte aktiivigrupi osaluse toetamiseks. Sellest lähtuvalt sai lõputöö eesmärgiks pakkuda lahendusi, kuidas kaasata Kaare Kooli õpilasaktiivi ja -esindust algatama ning eest vedama koolielu mitmekesistavaid tegevusi. Uurimisprobleemist tulenevalt viisin läbi tegevusuuringu perioodil november 2022. kuni mai 2023. Osalesin Viljandi Kaare Kooli töös kooli juhtkonna ja huvijuhiga kooskõlastatud tegevusi läbi viies, mille käigus kogusin andmeid õpilaste koolielus osalemise kogemuse ja -valmiduse kohta. Selgus, et erivajadusega noored vajavad osaluseks järjepidevat täiskasvanu tuge, mida pakub õpetajate ja õpilaste vaheline koostöö ning vastastikune valmidus üksteist aidata. Lahenduste pakkumisel tugineti noorsootöö kvaliteedi hindamise mudelile.

Võtmesõnad: noorte osalus ja kaasamine, hariduslike erivajadustega õpilased

Abstract

Supporting Students Participation in School Life on The Example of Viljandi Kaare School

Every young person has the right to be involved and participate in making decisions about their lives. Emphasis must be placed on the involvement and participation of young people with fewer opportunities, including those with special educational needs. In Viljandi Kaare School, which is a school for children with special educational needs, young people had two opportunities to participate in shaping school life in the 2022/23 school year - through the activities of the student council and play leaders, but there was no action plan to support the participation of two active groups of young people. Based on this, the aim of the thesis was to offer solutions on how to involve Kaare School's student activism and representation to initiate and lead activities that diversify school life. As a result of the research problem, I conducted an action research in the period from November 2022 to May 2023. I participated in the work of Viljandi Kaare School by carrying out activities coordinated with the school management and school youth worker, during which I collected data on the experience and readiness of students to participate in school life. It turned out that young people with special needs need consistent adult support for participation, which is provided by cooperation between teachers and students and mutual willingness to help each other. The youth work quality assessment model was used to provide solutions.

Key words: youth participation and involvement, students with special educational needs

Sisukord

Sissejuhatus

1. Tegevusuuringu teoreetiline taust	7
1.1. Noorte kaasamine ja osalus	7
1.1.1. Noorte kaasamine	7
1.1.2. Noorte osalus	7
1.2. Noorte osalus üldhariduskoolis	10
1.2.1. Õpilasesinduse osalus koolielus	11
1.3. Hariduslike erivajadustega noorte osalus	12
2. Tegevusuuring Viljandi Kaare Koolis	14
2.1. Viljandi Kaare Kool	14
2.2. Tegevusuuring	14
2.3. Metoodika ja valim	15
2.4. Tegevuste kirjeldus Kaare Koolis tegevusuuringu etappide kaupa	16
2.4.1. Tegevusuuringu I etapp: planeerimine	18
2.4.2. Tegevusuuringu II etapp: tegutsemine ja vaatlemine	18
2.4.3. Tegevusuuringu III etapp: andmete kogumise ja analüüsimise meetodid	20
2.5. Tulemused	22
2.5.1. Õpilasakiivi ringitundide vaatluse tulemused	22
2.5.2. Õpilasakiivi ankeetküsitluse tulemused	26
2.5.3. Õpetajate ankeetküsitluse tulemused	27
2.6. Järeldused	30
3. Lahendused õpilaste omaalgatuste toetamiseks	32
Kokkuvõtte	
Kasutatud kirjandus	
Lisa 1. Küsimustik Õpilasakiivi ringi liikmele	41
Lisa 2. Küsimustik Kaare Kooli õpetajatele	43

Sissejuhatus

ÜRO Lapse õiguste konventsioonis, millega ühines ka Eesti 1991. aastal, on kirjas 42 laste õigusi määravat punkti. Nende seas, artikkel 12, on välja toodud, et lapsele tuleb luua võimalused oma arvamuse avaldamiseks teda puudutavates küsimustes (Lapse õiguste konventsioon, 1991). Lapse õiguste konventsioon on aluseks Eestis kehtivale Noorsootöö seadusele, mis sätestab põhimõtted, millest noorsootöös lähtutakse, sealhulgas noorte kaasatus ja osalus. (Noorsootöö seadus, 2020, § 4 lg 2). Kaasatus kajastub ka mitmetes teistes nii Euroopa kui Eesti noorsootöö dokumentides. Näiteks Euroopa Liidu Noortestrategias 2019-2027 ja sellest lähtuvalt koostatud Eesti Noortevaldkonna arengukavas 2021-2035 on suur osatähtsus noore osalusel ja kaasatusel ning nende toetamisel ja edendamisel. Ka mitmed uuringud ja teadustööd käsitlevad antud teemat (Body & Hogg, 2019; Kurilenko, 2015), mis näitab, et noorte osalus ja kaasatus on aktuaalne teema.

Euroopa Komisjoni poolt välja antud “Programmi „Erasmus+“ ja Euroopa solidaarsuskorpuse kaasamis- ja mitmekesisusstrateegia” rakendussuunistes (2021) rõhutatakse eriliselt nende noorte kaasamisvajadust, kellel on vähem võimalusi või esineb takistusi hariduse, koolituste või noortele pakutavate teenuste ligipääsetavuses. Nende hulka kuuluvad nii kultuuriliste, majanduslike, geograafiliste kui ka terviseprobleemidega noored. Samuti ka puude ja hariduslike erivajadustega (edaspidi HEV) noored. (Euroopa Komisjon, 2021)

“Puue on inimesel, kelle igapäevatoimingud ja ühiskonnaelus osalemine on raskendatud, piiratud või takistatud” (Sotsiaalkindlustusamet, *s.a.*). Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (2023) §46 lg 6 kohaselt on haridusliku erivajadusega õpilane see, kellele koolipoolne üldine tugi pole piisav ning tuleb rakendada koolivälise nõustamismeeskonna soovitusel tõhustatud tuge või erituge. Kõrgesaare (2020) järgi on hariduslike erivajadustega noored need, kelle õppimise vajadusi ei saa täielikult rahuldada nõ klassikalises õppekeskkonnas. Lühidalt, hariduslik erivajadus on noorel, kes võib vajada õppeprotsessides osalemisel lisatuge ja/või muudatusi ja kohandusi.

Noorel, kellel on hariduslik erivajadus, peab olema teiste noortega võrdne võimalus olla kuulatud ja arvestatud. Kuna noored väga suure osa oma ajast koolis veedavad, on koolil suur roll noorte osaluse ja kaasatuse edendamisel. HEV noorte kaasamine võib olla erivajadustest tulenevalt raskendatud ja vajada lisaressursse.

Antud töö on tegevusuuring, mis käsitleb noorte kaasamist ja osalust Viljandi Kaare Koolis. Tegemist on hariduslike erivajadustega laste õppeasutusega, kus tegutseb

õpilasesindus. Samuti on grupp noori läbinud Liikuma Kutsuva Kooli poolt korraldatud mängujuhtide koolituse, mis peaks edendama koolituse läbinud noorte mängude selgitamise ja juhtimise oskusi ning julgustama õpilasi vahetunde nii endi kui ka kaasõpilaste jaoks põnevaks sisustama. Seega eeldused kahe aktiivse noortegrupi (edaspidi aktiivi) osalemiseks koolielus olid loodud. Arusaam ja plaan, kuidas neid eeldusi rakendada ning milliste tegevuste kaudu kasvatada õpilaste osalemise võimet, vajasisid edasiarendamist.

Probleemist lähtuvalt sõnastasin lõputöö eesmärgiks pakkuda lahendusi, kuidas kaasata Viljandi Kaare Kooli õpilasesindust ja mängujuhte algatama ning eestvedama erinevaid koolielu mitmekesistavaid tegevusi. Püstitatud eesmärgi saavutamist toetavad järgmiste uurimisküsimustele vastuste saamine:

- 1) Millist tuge vajaksid õpilasaktiivi ja -esinduse noored, et ise sündmusi eest vedada?
- 2) Kuidas saavad õpetajad toetada õpilasaktiivi ja -esinduse noorte tegutsemist?
- 3) Kuidas saab õpilasaktiiv ja -esindus ise suurendada oma osalemist koolielus?

Antud töö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis antakse ülevaade tegevusuuringu teoreetilisest taustast. Teises peatükis tutvustatakse Viljandi Kaare Kooli ning tegevusuuringu meetodit. Samuti annan ülevaate oma tegevustest Viljandi Kaare Koolis. Kolmandas peatükis vastatakse uurimisküsimustele ja eesmärgist lähtuvalt pakutakse lahendusi õpilaste mitmekülgsemaks kaasamiseks Viljandi Kaare Koolis.

1. Tegevusuuringu teoreetiline taust

1.1. Noorte kaasamine ja osalus

1.1.1. Noorte kaasamine

Noored ei pruugi olla oma õigustest teadlikud, selleks on vaja pädevaid täiskasvanuid, kes noortele nende õigusi ja ka kohustusi oskavad tutvustada. Samuti on tähtis, et täiskasvanud noori ühiskonna kujundamisel kaasaksid.

Kaasamine laiemas kontekstis sisaldab kolme komponenti. Esimeseks neist on **informeerimine**, mis on eelduseks tõhusale kaasamisele ja teavitatud osalemisele. Selles etapis jagatakse teavet eesootavate tegevuste kohta ning informeeritavatel tagasisidet sellele ei oodata. Teine komponent on **konsulteerimine**, mis põhineb osapoolte vahelisel suhtlemisel. See on hea viis määratleda probleem, sekkumise vajalikkus ning analüüsida selle potentsiaalseid mõjusid, et koostada parim tegevusplaan ja leida vajalikud ressursid. Konsulteerimise etapis on huvirühmal võimalik avaldada arvamust ning teha omapoolseid ettepanekuid sellega seonduvalt, mis puudutab neid otseselt. Kolmandaks on **osalus**, mis väljendub osapoolte vahelises partnerlussuhtes. Huvirühmal on lisaks arvamuse avaldamisele võimalik ka ise osaleda ja algatada erinevaid tegevusi ning neid hinnata ja kujundada. Kaasamise olulised põhimõtted on avatus, selgus, läbipaistvus ja paindlikkus. (Lepa jt, 2004; Kaasamine, s.a.)

Noori tuleb kaasata, et neil oleks võimalik osaleda neid puutuvate otsuste tegemises, sest seda, mida noored vajavad, ei saa öelda keegi teine, kui vaid noored ise. Noorte kaasamine, on oluline, sest seeläbi toetatakse noorte arengut ja oskusi. Samuti kujundab kaasamine noortest aktiivseid kodanike, kes soovivad kooli, kohaliku omavalitsuse, riigi või mis tahes neile olulise asutuse arendamisse panustada. (Noorte kaasamine, s.a.)

1.1.2. Noorte osalus

Inimeste osalus seostub demokraatiaga ning eksisteeris juba Vana-Kreekas, kus kodaniku staatusega meestel oli õigus osaleda ühiskondlikes otsustusprotsessides ja anda oma hääl. Ajas on demokraatia ja osalusmehhanismid arenenud, täiustunud ning muutunud mitmetahulisemaks. Brodie jt (2009) toovad välja, et osalusel on kolm erinevat dimensiooni - avalik, sotsiaalne, individuaalne - mis küll tihtilugu on segunenud, kuid, mille järgi on võimalik osalust tuvastada. Avaliku osaluse all peab Brodie jt (2009, lk 14) silmas inimeste kaasamist demokraatlikesse struktuuridesse ja institutsioonidesse. Sotsiaalne osalus väljendub inimeste kollektiivsetes tegevustes igapäevaelu osana. Individuaalne osalus hõlmab inimeste

igapäeva otsuseid ja valikuid. (Brodie jt, 2009, lk 14-15) Osaluse dimensioonidest ja noorte osalusvormidest annab ülevaate järgnev tabel (vt Tabel 1).

Tabel 1. *Osaluse dimensioonide ülevaade. Allikas: Martinson 2017 (Farrow, 2016; Brodie jt, 2009 põhjal).*

Sfäär	Kirjeldus	Näited
Avalik	Osalusstruktuurid, mis paiknevad olemasolevate institutsioonide, struktuuride ja protsesside juures	Noortekogud, -volikogud, - parlamendid, õpilas- ja üliõpilasesindused; noorteühendused ja -grupid; valimistel osalemine ja kandideerimine; komisjonide ja nõuandvate kogude töös osalemine; ametlikest konsultatsioonidest osa võtmine.
Sotsiaalne	Väljaspool ametlikke poliitilisi või organisatsioonilisi struktuure loodud formaalsed ja mitteformaalsed struktuurid	Osalemine vabaühenduste töös; kogukonnaühendused; sotsiaalsed liikumised; rohujuuretasandi kampaaniad; usulised ühendused; mitteformaalsed võrgustikud; huvigrupid ja -ringid
Individuaalne	Individuaalsed valikud, otsused ja suhestumine maailmaga	Osalemine otsustes, mis otseselt mõjutavad üksikisiku elu, näiteks õigustoimingud (vanemate abielulahutus); hariduse ja tervishoiuga seotud küsimused; igapäevaeluga seonduvad valikud, otsused ja käitumine; isiklikud väärtused, põhimõtted ja moraal; usulised vaated, tarbijakäitumine.

Noorte osaluse aluseks on noorte kaasatus neid puutuvate otsuste tegemisse (Valge & Reitav, 2017). Noorsootöös enim tuntud noorte osaluse käsituseks on Roger Hart'i redel, mis mudeldab kaheksa erinevat noorte kaasamise astet. Kolm kõige madalamat astet, "manipuleerimine", "dekoratsioon" ja "võltsosalus ehk tokenism", ei ole tegelikult noori kaasavad vormid. Nendele järgnevad viis astet on aktsepteeritavad osaluspraktikad, mille iga astmega noorte vastutus suureneb (vt Joonis 1). Roger Hart'i redel aitab lahti mõtestada noorte osaluspraktikad ja annab aimu noori kaasavatele inimestele, kas tegevused on ka päriselt kaasavad.

Joonis 1. Roger Hart'i osalusredel. Allikas: Valge & Reitav, 2017

8. Noorte omaalgatuslikud, kuid täiskasvanutega jagatud otsused. Initsiatiiv tegevuseks tuleb noortelt, kuid otsuste tegemisel osalevad nii noored kui ka täiskasvanud. Täiskasvanud innustavad noori, samas saavad noored õppida täiskasvanute elukogemusest.

7. Noorte omaalgatuslikud ja juhitud otsused. Noored algatavad mingi tegevuse ja viivad selle ka ise läbi, täiskasvanutel on vaid toetav roll.

6. Täiskasvanute algatatud, kuid noortega jagatud otsused. Täiskasvanud algatavad mingi projekti, otsused tehakse lõplikult koos noortega.

5. Konsultatsioon noortelt ja tagasiside neile. Noored annavad nõu täiskasvanutele. Noori teavitatakse, kuidas nende panust kasutatakse ja milline oli lõpptulemus.

4. Etteantud roll noortel ja tagasiside neile. Noortele antakse teatud ülesanne tervikprotsessist. Noori teavitatakse, kuidas nende panust kasutatakse ja kuidas see mõjutab lõpptulemust.

3. Võltosalus (ingl tokenism). Juhtumid, kus tundub, nagu antaks noortele sõna, ent tegelikult puudub neil võimalus otsust mõjutada.

2. Dekoratsioon. Täiskasvanud lahendavad noortelt tulnud probleeme, kuid noored on otsustusprotsessis vaid kaunistuseks, mõjutavad vaid väga kaudsel viisil.

1. Manipuleerimine. Täiskasvanud kasutavad noorte temaatikat ja pakuvad välja ise teemasid, mis nende arvates võiksid noorte jaoks olla aktuaalsed.

Tomi Kiilakoski (2020) on välja toonud kuus põhjust, miks noorte osalust on vaja edendada.

- 1) **Noorte põhiõiguste austamine.** ÜRO Lapse õiguste konventsiooni ja teisi noorte huve kaitsvate dokumentide järgi (Noorsootöö seadus, 2020; Lastekaitseseadus, 2023; Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2023) on noortel õigus olla kuulatud ja arvestatud. Sellest tulenevalt noorte osaluse edendamine tähendab noorte põhiõiguse austamist.
- 2) **Noorte arengu toetamine kodanikuks kujunemisel.** Noorte osalus toetab noore arengut, arendades kodanikupädevust, koostöö- ning ka suhtlemisoskusi.
- 3) **Noortele pakutava teenuse lihtsam rakendatavus.** Noorte kaasamine toetab noortepoliitika kujundamist. Samuti kui arvestada noorte arvamusega neile suunatud ühiskondlike tegevuste osas, on pakutavat teenust oluliselt lihtsam rakendada ja ka tulemus on tõhusam.
- 4) **Noorte osalus tugevdab demokraatiat.** Võimaldades noortel osaleda erinevates neid puudutavates otsustusprotsessides, tugevdab see ka demokraatiat. Mida enam kodanikke ühiste teemade vastu huvi tunneb, seda tõenäolisemalt nad soovivad nende

huvide eest demokraatlikel viisidel seista (nt valimistel osalemine). Teisalt, mida rohkem inimesi osaleb demokraatlikus ühiskonnas, seda tugevam on ka seal demokraatia võim.

- 5) **Noored on kogukonna säilimise aluseks.** Riik moodustab ühe suure kogukonna, mis koosneb paljudest erinevatest nii suurematest kui ka väiksematest kogukonddest. Noored moodustavad ühe kogukonna, mis omakorda jaguneb väga paljude erinevate tunnuste alusel pisemateks kogukondadeks. Kui noorte kogukond tunneb, et nende arvamus on oluline, sellega arvestatakse ja riik panustab, et noortel oleks turvaline ja mugav elada, soovivad ka noored edaspidi sellesse kogukonda panustada ning pingutada selle säilitamiseks.
- 6) **Noorte osalus toetab kaasava ühiskonna kujunemist.** Edendades noorte osalust, toetatakse sellega laiemalt kõikide ühiskonna enamus- ja vähemusgruppide arvamusel arvestamist. Tsiteerides Tomi Kiilakoski: “Lõppude-lõpuks noorte osalus ei puuduta ainult noori, see puudutab meid kõiki” (Kiilakoski, 2020; lk 6).

Noortel on ühiskonnas võimalik osaleda, kasutades huvitegevuses, -hariduses ja avatud noortekeskustes pakutavaid võimalusi. Üle Eesti tegutsevad osaluskogud, mis võimaldavad noortel oma õiguste ja arvamuste eest seista. Osaluskogude alla kuuluvad: kohalikud noortevolikogud, maakondlikud noortekogud ning õpilas- ja üliõpilasesindused. Enim tuntud on (üli)õpilasesindused ja noortevolikogud. Õpilasesinduste kaudu on noortel võimalik kaasa rääkida koolielu puudutavates küsimustes. Noortevolikogude kaudu on noortel võimalik kaasa rääkida oma kogukonna või kohaliku valla ja linna tasandil (Valge & Reitav, 2017)

1.2. Noorte osalus üldhariduskoolis

Noored veedavad väga suure osa oma päevast koolis ning on oluline, et neil oleks seal hea olla. Murakas jt (2019) on esile toonud, et kool ei tähenda ammu enam ainult õppimiskohta, see omab väärtust noorte üldise arengu ja maailmavaadete välja kujunemise toetajana ning on ka oluline sotsiaalne keskkond, kus suhelda kaaslastega. Seetõttu ei tuleks keskenduda ainult õppe edukuse edendamisele, vaid luua mitmekülgseid võimalusi, et toetada noore arengut ja tema kasvamist aktiivseks kodanikuks, kaasates noori koolielu arendamisse. Seda tehes suureneb tõenäosus, et noorte heaolu paraneb, sest neil on võimalus koolikeskkonda endale meeldivaks kujundada.

Lastekaitse Liidu, Eesti Linnade Liidu ja Eesti Noorteühenduse liidu ühisuuring keskendus laste osaluse toetamisele ja kaasamisele otsustusprotsessidesse. Selgus, et kuigi

enamus 1787st osalenud noorest on oma õigusest avaldada arvamust teadlikud, ei ole neil võimalik seda teha, sest koolid ei kaasa neid otsustusprotsessidesse piisavalt, mis mõjutab ka noorte heaolu koolis. Uuringu läbiviijad tõdesid, et koolid peavad noortele looma üheselt mõistetavad võimalused koolielu kujundamises osaleda ning tõstma ka noorte teadlikkust selles vallas. Rõhku tuleb panna ka noortelt tulnud arvamuste ja ideede tagasisidestamisele. (Lastekaitse Liit, 2014) Uuringus osalenud noored leidsid, et kaasamise ja osalemise edendamiseks koolis, tuleks teha rohkem teavitustööd, et õpilased teaksid, mis on kaasamine ja osalus, milleks see on hea ning millised võimalused neil on. Noored pidasid oluliseks ka koolipoolset õpilaste arvamuse küsimist ja sellega arvestamist, et õpilased tunneksid ennast kooliellu rohkem kaasatuna ja võrdväärsetena. Samuti leidsid noored, et vanemaid õpilasi tuleks rohkem julgustada osalema, sest nad on eeskujuks noorematele. (Lastekaitse Liit, 2014)

Jaeski (2020) magistritööst selgub, et õpilaste arvates ei võeta õpilaskonda alati õpetajate ja juhtkonna poolt võrdväärse partnerina. Ka ei taha õpilased oma arvamust avaldada, sest kardetakse õpetajatega riidu minna. Õpilased peavad koostööd õpetajatega oluliseks, sest nii on noortel võimalus saada õpetajatelt abi ja tuge ning õpetajad huvituvad õpilasesinduse tegemistest. Õpilased tunnevad õpilasesinduse tegevuse vastu huvi ning soovivad kaasa rääkida nendel teemadel, mis neid otseselt puudutavad või on aktuaalsed. Lastekaitse Liidu uuringu tulemustega kattub, et õpilasesinduse roll võib jääda mõnel juhul õpilaskonnale segaseks.

1.2.1. Õpilasesinduse osalus koolielus

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus sätestab: kooli õpilased moodustavad õpilaskonna, kellel on õigus valida õpilasesindus. Õpilasesinduse kohustuseks on esindada õpilaskonna huve ja vajadusi ning olla eeskujuks õiguste ja kohustuste täitmises. Õpilasesinduse tegutsemise aluseks on põhimäärus. (Põhikooli ja gümnaasiumiseadus, 2023 § 60)

Õpilasesinduse ülesanded saab jagada kolme kategooriasse: õpilaste arvamuse esindamine, kooli sündmuste korraldamine ja töörühmades osalemine, koolielu kohta andmete kogumine ning tulemuste esitamine juhtkonnale (Eesti Õpilasesinduste Liit, 2020).

Selleks, et õpilaste arvamust esindada, tuleb õpilasesindusel teha koostööd kaasõpilastega, kaasates neid otsustusprotsessidesse ning küsides nende arvamust. Lastekaitse Liidu (2014) läbiviidud uuringus osalenud noored leidsid, et õpilaskonnad pole õpilasesinduste poolt eriti kaasatud, kuid samas on enamus noori rahul sellega, mida

õpilasesindus teeb. Samuti ilmnes, et õpilasesindus on alles neljas valik kaasõpilaste seas, kelle poole koolis pöörduda oma ideede ja muredega.

Teiseks õpilasesinduse ülesandeks on koolielu rikastamine ning seda läbi erinevate sündmuste algatamise, eestvedamise ja korraldamise (Eesti Õpilasesinduste Liit, 2020). Rindemaa (2015) magistritööst selgus, et õpilasesinduse liikmete arvates kaasatakse õpilasesindust just enim tunniväliste tegevuste planeerimisse sh sündmuste korraldamisse. Sündmuste korraldamine ja eestvedamine on noorte jaoks arendav, võimaldades õppida uusi oskusi ja edendada juba olemasolevaid. Kuid tasub jälgida, et selle varju ei jääks siiski õpilasesinduse peamine roll, olla õpilaste arvamuse esindaja (Eesti Õpilasesinduste Liit, 2021).

Kolmandaks õpilasesinduse ülesandeks on erinevates töörühmades osalemine ja koolielu kohta andmete kogumine ning tagasisidestamine juhtkonnale. Selle ülesande puhul on eriti oluline osapooltevaheline koostöö. Õpilasesindusel tuleb teha koostööd nii kaasõpilaste, õpetajatega, kooli juhtkonnaga kui ka lapsevanematega. (Eesti Õpilasesinduste Liit, 2020) Rindemaa (2015) magistritööst ilmnes, et õpilasesinduse liikmete arvates on nad kõige vähem kaasatud just kooli juhtimisse ja õppetöö korraldusse.

1.3. Hariduslike erivajadustega noorte osalus

Igal lapsel on õigus avaldada oma arvamust. Kõigi noorte võrdsete võimaluste eest seistakse ka noorsootöös, pakkudes erinevaid võimalusi osalemiseks ühiskonnas ja koolielus ning nende arendamises. Need võimalused peavad olema tagatud ka hariduslike erivajadustega noortele. HEV noore kaasamine võib osutuda keerulisemaks, sest nagu Räis, Kallaste ja Sandre (2016) välja toovad, võib selleks vaja olla lisaresursse nii tugipersonali kui ka rahaliste vahendite näol. Kuid selleks, et ka HEV noorest saaks täisväärtuslik ühiskonna liige, kes oskab ja tahab oma huvide eest seista, tuleb teda juba varakult kaasata ning pakkuda erinevaid osalusvõimalusi.

Euroopa Komisjon (2021) on võtnud endale eesmärgiks parandada vähemate võimalustega sh erivajadustega noorte kaasatust erinevatesse “Erasmus+” ja Euroopa solidaarsuskorpuse programmidesse, ning täiendavate rahaliste vahendite eraldamist vähemate võimalustega noorte programmides osalemiseks. Strateegia rakendussuuniseid järgides peaksid tugevduma ja edenema vähemate võimalustega noorte kaasatus ka rahvusvahelistesse programmidesse ning projektidesse. (Euroopa Komisjon, 2021)

HEV noorte puhul räägitakse palju kaasavast haridusest (ehk HEV noorte integreerimisest üldhariduskoolidesse), selle poolt- ja vastuargumentidest ning selle mõjust HEV noortele (vt Kirsila, 2016; Põldpüü 2017; Ainscow, Slee & Best, 2019). Vähe on uuritud aga erivajadustega noorte endi arvamust, millised on nende tegelikud osalusvõimalused koolielus. Vetoniemi ja Kärnä (2021) on uurinud ühe Soome üldhariduskooli erivajadustega õpilaste tunnitegevustesse kaasatuse kogemust. Erivajadusega noored tunnevad ennast tõrjutult nii õpetajate kui ka õpilaste poolt - ebasobivad õpitingimused (nt halb laudade paigutus) ja õpitegevused, milles ei lastud neil erivajadusest tulenevalt osaleda. HEV noored leidsid, et neil on vähem sõpru ja osad kaasõpilased neid vahetundides endaga mängima ei kutsu. Kuid samas olid kõigil noortel omad tugevused ja oskused, mis tõttu neid siiski täiesti kõrvale kaasõpilaste poolt ei jäetud. Üks noor on olnud pikalt õpilasesinduses ja tõdes, et selle liikmed on tema sõbrad. Samuti tõi teine noor välja, et tal on sõbrad teises klassis. (Vetoniemi ja Kärnä, 2021) See näitab, et erivajadustega noortel on soov osaleda, kuid selleks, et nad seda teha saaksid, tuleb neid kaasata. Siin on suur roll õpetajatel, kellel tuleks HEV noori rohkem kaasata õpikeskkonna kujundamisse ja mõelda sellised (tunni)tegevused, mis sobivad kõigile õpilastele.

Kuna täiskasvanutel, koolikeskkonnas õpetajatel, on suur osatähtsus noorte osaluse toetamises. Merricki (2020) uuring keskendus HEV noorte kaasatusele kooliellu õpetajate vaatepunktist. Õpetajate arvates on HEV õpilaste kaasamine oluline ning sellel on palju kasutegureid. Erivajadusega õpilased tunnevad ise ennast kõige paremini ning läbi kaasamise teadmised enese kohta ka suurenevad. Kui õpetajad on uurinud, mida õpetamises muuta, et see oleks HEV noortele meeldivam, on noored esitanud mitmeid tähelepanekuid ja nõuandeid, millega arvestamine on hiljem õppetöö läbiviimist hõlbustanud. Suurem õpilaste kaasamine mõjutab positiivselt õpetaja-õpilase suhet. Tekib vastastikune usaldus, õpetaja õpib õpilasi paremini tundma ning õpilased on rohkem motiveeritud õppetöös osalema ja kooliellu panustama. Väike osa küsitlusele vastanud õpetajatest leidis, et erivajadusest tulenevalt pole HEV õpilasi võimalik kaasata või nad on juba piisavalt kaasatud. (Merrick, 2020)

2. Tegevusuuring Viljandi Kaare Koolis

2.1. Viljandi Kaare Kool

Viljandi Kaare Kool (edaspidi Kaare Kool) on 9-klassiline hariduslike erivajadustega noorte kool, mis tegutseb alates 2005. aastast. Kaare Koolis õpivad peamiselt Viljandi linna ja maakonna hariduslike erivajadustega noored. Hetke seisuga õpib koolis 83 noort. 2011. aastal loodi Kaare koolis autismispektrihäiretega õpilaste väikeklassid. 2013. õppeaastast töötavad ka aktiivsuse- ja tähelepanuhäirega noorte väikeklassid. Õppetöö toimub nii riikliku õppekava, lihtsustatud õppekava kui ka toimetuleku õppekava alusel. Viljandi Kaare Kooli arengukava 2021-2025, 2021) “Kaare kooli põhitegevuse eesmärgiks on pakkuda kvaliteetset ja konkurentsivõimelist õpet, arvestades iga õpilase individuaalseid võimeid ja eripära, valmistada õpilasi ette iseseisva eluga toimetulekuks” (Viljandi Kaare Kooli Arengukava 2021-2025, 2021; lk 5).

Tähtsustatakse huvitegevust selle toetavat mõju tõttu noore arengule. Kooli kodulehel on välja toodud on mitmed erinevad huviringid: poistekoor, lauamängude ring, üldfüüsiline treening, nutiring, kunstiring, spordiring ja vibutreening (Huviringid, 2023). Samuti tegutseb koolis kaheksaliikmeline õpilasesindus (Õpilasesindus, 2022).

2.2. Tegevusuuring

Löfströmi (2011) järgi on tegevusuuring akadeemiline uuring, mida kasutatakse sotsiaalsete olukordade uurimiseks, eesmärgiga parandada teatud tegevuse kvaliteeti. Tegevusuuring on loomult tsükliline ning koosneb mitmest etapist. Järgnev tabel (vt Tabel 2) annab ülevaate tegevusuuringu etappidest ja kirjeldab etappides tehtavaid tegevusi.

Tabel 2. Tegevusuuringu etapid ja nende kirjeldus. Allikas: Löfström, 2011

Etapp	Kirjeldus
Planeerimine	Olukorra kaardistamine. Tutvutakse uurimuse jaoks vajalikku kirjandusega, kavandatakse tegevuskava ning valitakse andmetekogumismeetod(id). Tegevusuuring võimaldab andmeid koguda nii küsimustike, intervjuude kui ka vaatluste abil.
Tegutsemine	Tegevuskava rakendamine.

Etapp	Kirjeldus
Vaatlemine	Andmete kogumine rakendatud tegevuste kohta. Tegevusi vaadelda ja selle kohta andmeid koguda võib tegutsemise ajal.
Analüüsimine	Võtmeküsimuste ja -kogemuste tuvastamine. Andmete analüüsimisel saab teha järeldusi rakendatud sekkumistegevuse mõju või tagajärgede kohta, mis võivad viia uue tegevuskava koostamise ja rakendamiseni.

2.3. Metoodika ja valim

Kaare Koolis on moodustatud 2021. aasta kevadel kaks noorte aktiivi, õpilasesindus ja mängujuhid, et toetada noorte osalust koolielu kujundamisel. Tegevusplaan, kuidas mõlemat noortegruppi osalemisel toetada, vajas 2022. õppeaastal edasiarendamist. Probleemist tulenevalt seadsin endale eesmärgiks pakkuda lahendusi, kuidas kaasata Viljandi Kaare kooli õpilasesindust ja aktiivi ise eestvedama ja algatama erinevaid sündmusi. Uurimuse probleemist ja eesmärgist lähtuvalt viisin läbi tegevusuuringu.

Tegevusuuringu raames läbi viidud kahe uuringu valimisse kuulusid Õpilasaktiivi ringi noored ja Kaare Kooli õpetajad. Mõlema grupi puhul oli tegemist sihipärase valimiga (Rämmer, 2014). Õpilasaktiivi noorte valimisse kuulus 15 haridusliku erivajadusega noort vanuses 10-16 eluaastat, kellest ringis aktiivselt osales 13 noort, sest kahe noore tunniplaan ei sobinud õpilasaktiivi ringi toimumisajaga. Kuid nad osalesid õpilasesinduse koosolekutel, millest tulenevalt olid nad kursis ringis toimuvaga ja valmis panustama ühisettevõtmistesse. Erivajadustena võis enim täheldada õpilasaktiivi noortel aktiivsus-tählepanuhäireid, autismispektrihäireid ja riskikäitumist.

Õpetajate üldkogumi moodustasid 31 õpetajat. Antud arvu tuletasin kooli kodulehel esitatud õpetajate ja Stuudiumi õpetajate listi alusel, võttes arvesse neid inimesi, kelle taustkirjeldusse oli märgitud õpetaja või abiõpetaja ning kes olid tegevusuuringu toimumise hetkel ka Kaare Koolis õpetajana tööl.

Tegevusuuringu käigus kasutasin andmekogumismeetoditena mitteformaliseeritud osalusvaatlust ja ankeetküsitlusi. Mitteformaliseeritud osalusvaatluse meetodid rakendasin Õpilasaktiivi ringi tundides andmete kogumiseks. Mitteformaliseeritud vaatluse puhul selguvad uuritava nähtuse tunnused alles andmeid analüüsid. See on hea viis, kuidas uurida midagi, mille kohta on puudulikud või lünklikud andmed, sest vaadeldakse kogu protsessi ja

seejuures võidakse märgata senitundmatuid aspekte. (Rootamm-Valter, *s.a.*) Osalusvaatluse puhul asub uurija ise mingi organisatsiooni liikmeks või loob mingil muul viisil uuritava töörühmaga kontakti (Vihalemm, 2014). Sellest lähtuvalt kujunesid alles osalusvaatluse käigus kindlad tunnused, mida tundides jälgisin.

Viljandi Kaare Koolis teostasin ka oma Huvijuhi ja noorsootöö praktika ning selle aine miniuurimuse raames viisin läbi ankeetküsitluse Õpilasakiivi ringi liikmetele, et teada saada õpilasakiivi noorte endi arvamus, millised on nende võimalused Kaare Kooli õpilaste koolimeeldivust toetada. Saadud tulemusi kajastan ka antud töös. Ankeetküsitluse koostas ka Kaare Kooli õpetajatele, sest noorte osaluse puhul on oluline kaasamine täiskasvanute poolt ja nende valmisolek noort vajadusel toetada. Õpetajatele läbiviidud küsitlusega soovisin teada saada nende arvamust õpilasesinduse vajalikkusest Kaare Koolis ja valmisolekut toetada õpilasesindust.

2.4. Tegevuste kirjeldus Kaare Koolis tegevusuuringu etappide kaupa

Järgnevalt kirjeldan oma tegevust Kaare Koolis tegevusuuringu etappide kaupa (vt Tabel 3).

Tabel 3. *Tegevusuuring Kaare Koolis*

Tegevusuuringu etapid	Aeg	Tegevused
Planeerimine	November 2022	Probleemi väljaselgitamine
		Õpetajate infominutitel osalemine
		Koolielu ja noortega tutvumine
		Tutvumine olulise kirjandusega
	Detsember 2022	Koolielu ja noortega tutvumine
		Õpetajate infominutitel osalemine
		Mängujuhtidega kohtumine
		Õpilasesinduse koosolekul osalemine
		Draamamängude töötoa läbiviimine
		Kooli jõulupeol osalemine
Tegutsemine ja vaatlemine	Jaauuar 2023	Õpilasakiivi ringi eelkohtumine, lastevanemate teavitamine

Tegevusuuringu etapid	Aeg	Tegevused
		Kahe Õpilasaktiivi ringi tunni läbiviimine
		Õpilasesinduse koosolekutel osalemine
		Õpetajate, juhtkonna ja teiste töögruppide koosolekutel osalemine
	Veebruar 2023	Kolme Õpilasaktiivi ringi tunni läbiviimine
		Õpilasaktiivi liikmetele küsitluse läbiviimine
		Õpilasesinduse koosolekutel osalemine
		Õpetajate, juhtkonna ja teiste töögruppide koosolekutel osalemine
		Koolisündmuste korraldamine (sõbrapäev, EV105 aastapäeva aktus)
	Märts 2023	Nelja Õpilasaktiivi ringi tunni läbiviimine
		Õpilasesinduse koosolekutel osalemine
		Õpetajate, juhtkonna ja teiste töögruppide koosolekutel osalemine
		Koolisündmuse korraldamisel abistamine (emakeelenädal)
	Aprill 2023	Kolme Õpilasaktiivi ringi tunni läbiviimine
		Õpilasaktiivi noortele mentoriks olek kaasõpilaste küsitluse kavandamisel ja läbiviimisel
		Õpetajate küsitluse läbiviimine
Analüüs	Mai 2023	Huvijuhiga õpilasaktiivi noortega vestlemine
		Kogutud andmete kategoriseerimine ja statistiline analüüs
		Kaare Kooli õpilasaktiivi osaluse toetamise ettepanekute koostamine

2.4.1. Tegevusuuringu I etapp: planeerimine

Planeerimisetapis alustasin koolielu ja tundide vaatlusega ning osalesin õpetajate infominutitel, et tutvuda inimestega, kellega tegevusuuringu käigus kokku puutun ja koostööd hakkan tegema. Samuti tutvusin tegevusuuringu läbiviimiseks olulise kirjandusega. Otsisin ja lugesin informatsiooni noorte osaluse, kaasamise ja nende toetamise kohta. Samuti uurisin erinevate andmekogumismeetodite kohta, et leida sobivaimad viisid, kuidas uurimuse jaoks vajalikke andmeid koguda.

2022. aasta detsembris kohtusin nii mängujuhtide kui ka õpilasesinduse noortega. Mängujuhtidega viisin läbi mõned nime- ja tutvumismängud ning uurisin nende mõtteid mängujuhtideks olemise kohta. Õpilasesinduse koosolekul tutvustasin noortele ennast ja nende koosolekul viibimise põhjust ning olin pigem vaatleja rollis. Kohtumistel täheldasin mõlemal aktiivil meeskonnatunde ja tegevussihtide puudumist. Lähtuvalt tähelepanekutest kavandasin edasise tegevusplaani, mille raames ühendasin kaks noorteaktiivi üheks grupiks (edaspidi õpilasaktiiviks) ning organiseerisin kord nädalas 45-minutilise kohtumise, mis hakkas kandma nimetust Õpilasaktiivi ring.

Enne jõuluvaheaega pakuti mulle võimalust korraldada koolis jõulu töötubade päeval kõigile huvilistele draamamängude töötube. Võtsin pakkumise vastu, et panna enda oskused ja teadmised proovile ning saada ka õpilasaktiivi mittekuuluvate noortega lähemalt tuttavaks. Kooli jõulupeol olin vaatleja rollis.

2.4.2. Tegevusuuringu II etapp: tegutsemine ja vaatlemine

2023. aasta jaanuarist kuni sama aasta aprillikuu lõpuni toimusid kord nädalas sekkumistegevusena kavandatud Õpilasaktiivi ringi tunnid. Kokku toimus Õpilasaktiivi ringi tunde 12 korda. Esimesele ringitunnile eelnes infokohtumine noortega, kus aruteluringis andsin noortele teada ringi toimumise ajast ja perioodist ning selgitasin, et ringi eesmärgiks on toetada nende osalemist koolielus. Tõin paar näidet ka tegevustest, mida tunnis kindlasti teeme ehk siis mängud ja arutlemine, kuid lisasin, et ka nemad saavad tunni tegevuste valimisel kaasa rääkida ja ideid pakkuda. Peale seda oli noortel võimalus avaldada oma arvamust ja mõtteid, kuulnud informatsiooni kohta. Kõik kohal olnud noored ütlesid, et neile väga meeldib õpilasaktiivi ringi mõte ning mõned noored mainisid ka, et jäävad põnevusega mängu ootama. Õpilasaktiivi ringi toimumest teavitasin ka noorte vanemaid Stuudiumi teel. Kuigi õpilasaktiivi ring oli eelkõige mõeldud õpilasesinduse ja mängujuhi koolituse läbinud noortele, said selles ringis osaleda ka teised Kaare Kooli õpilased, kes selleks soovi avaldasid.

Õpilasaktiivi ringi tunde kavandades lähtusin sellest, et noortel oleks võimalus oma arvamust avaldada, tegevused toetaksid koostööoskuse arengut ning aitaksid luua ühtset meeskonda (vt Tabel 4). Õpilasaktiivi ringi esimese tunni kavandamine toimus koos juhendajaga, ent edaspidi kavandasin tunnid iseseisvalt, kasutades noortelt tulnud sisendit. Õpilasaktiivi ringi lõpptulemusena viisid õpilasaktiivi noored läbi koolirõõmu ja koolimeeldivusega seotud küsitluse oma kooli 4.-9. klasside õpilaste seas, saades sellega küsitluse läbiviimise ja esinemise kogemuse.

Tabel 4. Õpilasaktiivi ringi üks näidistund

Tunnijaotus	Tegevused
I osa - sissejuhatus	Näita kehaga oma energia taset 1-10 - 1- väga madal (teen ennast nii väikseks ja madalaks, kui saad) 10- väga kõrge (teed ennast nii pikaks, kui saad)
	Tunni sisu tutvustus: 1) koostöömäng 2) küsitlusele vastamine
II osa - põhitegevused	Koostöömäng: “Kuninganna sõrmus”
	Õpilasaktiivi liikmetele koostatud küsitluse läbiviimine ja vajadusel õpilaste aitamine vastamisel Arutlemine teemal, millisel viisil viia läbi koolimeeldivuse küsitlust kaasõpilaste seas.
III osa - kokkuvõte	Tunni tegevuste kokkuvõte
	Tagasiside ja refleksiooniring 1) Mis tundeid sa tundsid erinevaid tegevusi tehes? 2) Mida sa tänasest kohtumisest õppisid? 3) Nimeta üks tegevus, mis sulle tänasest tunnis meeldis või meelde jäi ja miks? 4) Kas teil on küsimusi mulle?

Õpilasaktiivi ringi toimumise perioodil osalesin ka aktiivselt muudes koolielu tegevustes. Jätkasin õpetajate infominutitel osalemisega, et olla kursis koolis toimuvaga.

Avanes võimalus osaleda ka juhtkonna ja teiste töögruppide (II ja III trimestri sündmuste korraldamise tiimid) koosolekutel, mis samuti lähendasid mind koolitöötajatega ja aitasid paremini mõista koolikultuuri. Jätkasin õpilasesinduse koosolekutel osalemist ning aitasin neid juhtida. Samuti sain osaleda erinevate ülekooliliste suursündmuste korraldamises. Sellest lähtuvalt oli mul võimalus suhelda õpilasaktiivi noortega ka ringiväliselt. Lisaks sain tutvuda ja vestelda teiste Kaare Kooli õpilastega.

2.4.3. Tegevusuuringu III etapp: andmete kogumise ja analüüsimise meetodid

Peatükis “2.3. Metoodika ja valim”, andsin ülevaate tegevusuuringu raames rakendatud uurimismeetoditest. Mitteformaliseeritud osalusvaatlust kasutasin Õpilasaktiivi ringi tundides andmete kogumiseks. Enne tundide vaatlemist ei teadnud ma kindlaid aspekte, mida tundides jälgida ning need kujunesid õpilasaktiiviga tegutsemise käigus. Olin saanud mõningase sisendi eelnevate vaatluste ja kohtumiste põhjal, millest lähtuvalt sõnastasin mõned küsimused, millele ostsin esimeses tunnis vastuseid.

- 1) Millised on noorte omavahelised suhted?
- 2) Milline on noorte aktiivsus kaasa tegutseda ja erinevatel teemadel arutleda?
- 3) Milline oskus ja võimekus on noortel ennast analüüsida?

Tundide käigus sõnastasin täiendavaid küsimusi, mida tundides jälgida. Sarnaste tunnuste alusel koondasin küsimused erinevatesse kategooriatesse ja andsin neile ühisnimetaja (vt Tabel 5).

Tabel 5. Õpilasaktiivi ringi tunnis vaadeldud tunnused

Tunnused	Küsimused
Noorte omavahelise ja ringi juhendajaga suhtlemise iseloom	Milline on noorte omavaheline suhtlus?
	Kas noored on austavad oma suhtluses?
	Kas noored toetavad suhtlemisel üksteist?
	Kas tekivad uued sõprussuhted?
	Kuidas suhtlevad noored ringijuhendajaga?
Käitumist juhtivad emotsioonid	Kuidas väljendub noorte käitumises nende rõõmu- ja rahuldustunne?
	Kuidas väljendub noorte käitumises nende ärritus ja pahameel?

	Kuidas väljendub noorte käitumises igavustunne?
Noorte osalemise aktiivsus tunnis	Kuidas mõjutavad mitmekülgsed tunnitegevused noorte osalemise aktiivsust tunnis?
	Mis mõjutab noorte osalemise aktiivsust arvamuse avaldamisel?
	Mis mõjutab noorte osalemise aktiivsust mängulistes tegevustes?
Kõneks tõusnud teemad	Millistel teemadel noored soovivad oma arvamust aktiivselt avaldada?
Õpilasaktiivi noorte läbitud etapid kaasõpilaste küsitluse läbiviimiseks	Missugused ettevalmistuse etapid on õpilasaktiivi noortel vaja läbida, et olla valmis kaasõpilaste küsitlemiseks?
	Mis tegevusi nendes etappides tehakse?
Noorte eneseanalüüsi oskus	Milline on olnud noorte varasem kokkupuude eneseanalüüsiga?
	Kuidas toetavad tunnilõpu refleksiooniringid noorte eneseanalüüsi oskuse arengut?

Õpilasaktiivi ringi liikmete ankeetküsitluse viisin läbi veebruarikuus. Küsimustikule said vastata aktiivi noored ühes õpilasaktiivi ringi tunnis. Küsitlusele järgnes järgneval tunnil ka ühisarutelu, täpsustamaks noorte vastuseid. Õpilasaktiivi ankeetküsitlusele vastas 15 noorest 14 noort, sest üks noor liitus õpilasaktiivi ringiga peale küsitluse toimumist. Ankeetküsitluse koostas *Google Format*'is ja see koosnes viiest küsimusest (vt Lisa 1), millest kolm olid avatud vastustega küsimused ning kaks 10-pallise hinnanguskaalaga küsimused, kus üks tähendas “väga halb” ja kümme “väga hea”.

Õpetajate küsimustiku koostas samuti *Google Format*'is (vt Lisa 2). See koosnes viiest avatud küsimusest, kahest 5-pallise skaalaga küsimusest ning ühest valikvastustega küsimusest. Hinnaguskaalaga küsimuste puhul tähistas üks “ei ole üldse vajalik”, kolm “ei oska vastata” ja viis “on kindlasti vajalik”. Minu korduvate, nii kirjalike kui ka suuliste meeldetuletuste tagajärjel sain vastused 15 õpetajalt 31-st. Õpetajate endi kirjutatud selgitused küsimustele on tähistatud vastavalt Õp1-Õp15.

2.5. Tulemused

2.5.1. Õpilasakiivi ringitundide vaatluse tulemused

Noorte omavahelise ja ringi juhendajaga suhtlemise iseloom

Esimestes tundides suhtlesid noored rohkem nende kaaslastega, kellega oldi ühes klassis või juba varasemalt sõbrad. Kolme tunni järel tundi täheldasin, et ringitunnis suheldakse rohkem ka teiste noortega. Viimastes tundides märkasid, et olid kujunenud uued sõprussuhted ning kuulsin õpilastelt, et suheldakse ka tunni- ja koolivälisel ajal. Samuti täheldasin, et noored hakkasid peale mõningaid tunde kaaslasti rohkem toetama, aidates neid rääkimise või tegevuse takerdumise korral. Üldjoones olid noorte suhted sõbralikud. Probleeme esines eelkõige kaasõpilaste kuulamisega. Selle aspekti tõid noored välja ka ise grupivestlustes minu ja huvijuhiga. Vastutustundlikumad noored proovisid ka ise tunnisegajaid korrale kutsuda, millele üldiselt ei reageeritud sõbralikult (kasutati ebaviisakaid väljendeid ja žeste) ning pidin kiirelt ise sekkuma, et ei tekiks suuremat konflikti.

Esialgu tajusin, et minusse suhtuti nagu õpetajasse ja osade õpilaste puhul nägin, et nad natukene pelgasid mind. Kui nende poole nimepidi pöördusin, nad kohmetusid ja vastuseid oli pea võimatu saada. Ma ei soovinud nendega autoritaarset õpetaja-õpilase suhet ja palusin ennast ka mitte õpetajaks kutsuda, vaid kasutada minu esimest eesnime. Noorte jaoks oli see aga väga harjumatu ja üldiselt pöörduti ikka minu kui õpetaja poole. Ringitundide käigus noorte hoiak minusse muutus, nad pidasid minust jätkuvalt lugu, aga mitte sellepärast, et ma oleksin olnud nendega väga karm, vaid ma suhtusin neisse kui võrdväärseisse. Neil oli ringis võimalus olla nemad ise. Mõni tund oligi selline, kus joosti kooli saalis ringi ja minu planeeritud tegevused eriti ei õnnestunud. Kuid ma nägin, et see oli nende viis päeva emotsioone ja tundeid maha laadida ja ma võimaldasin neile seda. Pärast aktiivset liikumist olid nad rahulikumad ja suutsid tegevusele keskenduda. Lisaks muutusid nad aja jooksul minuga vesteldes avatumaks, julgemaks ja usalduslikumaks. Noored tahtsid minuga rääkida oma tegemistest ja mõtetest nii peale ringi tundi kui ka muul ajal koolipäeva jooksul.

Käitumist juhtivad emotsioonid

Kui noortel oli hea tuju, olid nad aktiivsed kaasategutsejad ja tunnis esines ka vähem probleeme. Mõne noore puhul oli selgelt näha, et kui tal oli olnud raske päev või ta oli enne tundi kellegi peale ärritunud, siis ka tunnis oli keerulisem teda kaasa töötama saada ning kiputi rohkem segama. Samuti täheldasin, et oli paar noort, kes endale tähelepanu saamiseks ja igavuse peletamiseks teadlikult segasid tunni protsessi. Näiteks istusid nad, vaatamata minu

keelule, klaveri taha ja asusid sellel klimberdama, peitsid ennast aulas lava taha, murdsid taime lehti jne. Teisi ringis osalejaid ärritas ja/või muutis ärevaks selline käitumine, mis tõttu tuli tunni tegevus katkestada seniks, kuni kõik õpilased suutsid uuesti kuulata ja keskenduda.

Noorte osalemise aktiivsus tunnis

Täheldasin, et noorte osalemise aktiivsus oli seotud ka noorte omavahelise suhtluse ja üksteise tundmisega. Esimestes tundides me küll arutlesime erinevatel teemadel, aga pigem olid noored vaiksed ja ebakindlad, vastasid vaid nii palju, kui küsisin. Mida tund edasi, seda aktiivsemaks muututi aruteluringis ja paaril korral oli mul väga keeruline arutelu kokku võtta, sest noortel oli nii palju öelda. Noorte jaoks oli väga kõnekaks teemaks telefonide keeld koolipäeva jooksul, neile ei meeldinud praegune probleemi lahendus ja nad pakkusid omapoolseid lahendusi (näiteks: telefonide kasutamine koolipäeva jooksul võiks olla lubatud pikkadel söögivahetundidel). Samuti läksid neile väga korda erinevad sportlikud mängud ja tegevused ning neil oli sellega seonduvalt erinevaid mõtteid, mida võiks korraldada (teatevõistlused, klassidevaheline köietõmbamise võistlus, pallimängud jne)

Mängudes osalemist mõjutasid nende hetkeemotsioonid ja suhted kaasõpilastega. Oli noori, kes ei soovinud mängus osaleda, kui tuju oli kurb või masendunud. Samuti oli juhus, et kaks õpilast olid ringi väliselt läinud tülli ja üks neist väljendas oma solvumist ja pahameelt kaasõpilase osas mängust kõrvale jäämisega. Täheleasin, et noored muutusid aja jooksul julgemaks ja enesekindlamaks ning sellest tulenevalt avaldasid nad ühes tunnis soovi ise mängu läbi viia. Sellest tunnist alates said erinevad noored igas tunnis oma mängujuhtimise oskusi proovile panna ning kaasõpilastele mängu korraldada.

Ma kaasasin noori palju ja lasin neil ise otsustada, kuidas nad midagi soovivad teha, see toetas nende osalust ja aktiveeris neid. Minul oli tunnikava igaks tunniks koostatud, aga ma jälgisin tunni käigus väga tähelepanelikult, kas tegevused on noorte jaoks kõnekad ja kui ei olnud, lasksin neil ise pakkuda, mida nad teha sooviksid. Kui nad avaldasid soovi ise mõnda mängu läbi viia või millegi üle arutleda, võimaldasin ma neile selle esimesel võimalusel, et toetada nende algatusvõime arengut. Vesteldes noortega peale ringi lõppu, tundsid nad, et nende arvamusega arvestati erinevaid tegevusi planeerides ja neile väga meeldis Õpilasakiivi ring.

Kõneks tõusnud teemad

Täheldasin, et oli noori, kellel puudus varasemalt kokkupuude õpilasesinduse ja selle tööga ning päris mitmes tunnis tuli tutvustada õpilastele õpilasesinduse eesmärke ja ülesandeid.

Samuti sain aru, et noorte jaoks oli alguses segane õpilasesinduse ja õpilasaktiivi ringi erinevus ning paaril tunnil tegelesime ka selle lahti mõtestamisega. Erivajadusest tulenevalt võttis noortel asjade mõistmine kauem aega ning oli tavaline, et mul tuli seletada asja mitu korda järjest ja tunni jooksul uuesti. Kuid grupis oli ka noori, kes varasemalt olid kas selles või mõnes teises koolis õpilasesinduse tööga kokku puutunud ning oskasid seda ise kaasõpilastele väga hästi selgitada.

Õpilasaktiivi peamiseks teemadeks, mille üle arutlesime, olid koolirõõm ja koolimeeldivus. Ma täheldasin, et noortele läheb korda nende ja kaasõpilaste heaolu koolis ning sellesse soovitakse panustada. Täpsemalt saab noorte koolirõõmu taseme ja kooliheaolu suurendamise ettepanekutega tutvuda peatükis 2.4.2. Õpilasaktiivi ankeetküsitluse tulemused. Noored leidsid, et tuleks uurida ka kaasõpilaste koolimeeldivuse kohta ning selleks koostasid noored ankeetküsitluse, kus paluti noortel anda hinnang koolimeeldivusele 10-palli süsteemis ja seejärel oma valikut põhjendada. Saadud tulemused vaatasime koos üle, analüüsisime neid ja noored pakkusid lahendusi, kuidas koolimeeldivust tõsta.

Minu tegevusuuringu läbiviimise vältel keelati Kaare Koolis õpilastel mobiiltelefonide kasutamine. Ühel õpetajate koosolekul käis elav arutelu selle teema üle ning õpetajad leidsid, et noored sisustavad vahetunnid liialt telefonides mängides. See on kahjulik silmadele ja segab ka vahetunni lõpu ning koolitunni alguse märkamist. Samuti tõid õpetajad välja, et telefoni kiputi kasutama ka koolitundide ajal, ning leiti, et mõistlik on mobiiltelefonide kasutamine koolipäeval ära keelata. Arutlesime õpilasaktiivi noortega samuti sellele teemal. Noortele kehtestatud reegel ei meeldinud. Toodi välja, et see on ebaõiglane, sest õpetajad võivad kasutada. Samuti leiti, et ilma telefonita on vahetunnis igav. Noored pakkusid omapoolseid lahendusi, kuidas telefonide liigkasutamise probleemi võiks lahendada. Näiteks, koolipäeva jooksul on mõned vahetunnid, kus võib telefoni kasutada või on nädalas vähemalt üks päev, kus võib koolis telefoni kasutada vahetundides. Üks noormees pakkus, et võiks korraldada sellise päeva, kus kõik võimalikud vahetundide ja õppetegevused toimuvad telefoni, tahvelarvuti või sülearvuti abiga.

Õpilasaktiivi noorte läbitud etapid kaasõpilaste küsitluse läbiviimiseks

Õpilasaktiivi noorte poolt algatatud ja korraldatud tegevuseks oli küsitluse läbiviimine 4.-9. klasside kaasõpilastele. Selleks, et selleni jõuda läbisime mitmeid erinevaid etappe. Esmalt oli selgitus ja arutelud, kas ja miks oleks sellist küsitlust vaja läbi viia, mida sealt saadud teadmised õpilasaktiivile annavad jne. Sellele järgnes tegevuste kaardistamine ehk arutelu, mida on vaja teha, et küsitlust läbi viia (küsitluse koostamine, küsitluse läbiviimise aja

määramine, paaride moodustamine, koolirõõmu tutvustava teksti loomine, õpetajatele informatsiooni jagamine, küsitluse läbiviimine). Seejärel lepiti kokku, kes millise ülesande enda vastutada võtab ning alles siis, kui kõik eelnev oli tehtud jõuti küsitluse läbiviimiseni, millele järgnes kogemuse ja selgunud tulemuste analüüs. Tegevuse kavandamiseks ja läbiviimiseks kulus kaheksa 45-minutilist tundi. Täheldasin, et terviku etappideks jagamine, muutis tegevused ja nende sisu noortele arusaadavamaks ning toetas küsitluse läbiviimist.

Noorte eneseanalüüsi oskus

Täheldasin, et noorte jaoks oli ennast ja õpitut keeruline reflekteerida. Ühest küljest võib see olla seotud noorte erivajadustega, kuid tundus, et neil on sellega ka vähe kogemusi. Esimestes tundides, kui palusin õpilastel nimetada üks tegevus, mis tunnist meelde jäi, oli päris mitmetel selle nimetamisega probleeme. Mida rohkem seda praktiseerisime, seda paremaks oskus läks. Üha vähem vastati “ei tea”, “hästi” või “kõik”, mida eelnevalt kasutati palju. Hakati nimetama konkreetseid tegevusi, tundeid või seda, mida uut tunnis õpiti. Ma ei kasutanud nendega sügavaid refleksiooni mudeleid, sest ma leidsin, et nad ei oleks olnud võimelised ennast näiteks Gibbs’i refleksioonimudeli järgi analüüsima. Kuid ka küsimused nagu: “Mis tundeid sa tundsid erinevaid tegevusi tehes?”; “Mis sa tänases tunnis uut õppisid?”; “Mis tegevus(ed) sulle kõige rohkem meelde jäi?” , aitasid noortel õpitut mõtestada.

Refleksiooni, tagasiside ja tunni kokkuvõtteks püüdsin jätta iga ringitunni lõpus aega. Kuid olid ka mõned tunnid, kus nende tegevusteni ei jõudnud, sest muud ülesanded või noorte korrale kutsumine, võttis oodatust rohkem aega. Kõik said oma mõtteid ja tundeid suuliselt väljendada. Peale õpilasaktiivi noorte poolt läbiviidud küsitlust kaasõpilastele, kus tuli tutvustada ka koolimeeldivuse mõistet, soovisin, et nad prooviksid vastata ka kolmele küsimusele kirjalikult. Reeglina ma ei kasutanud kirjutamist, sest kõigil õpilasaktiivi liikmetel täheldasin kirjutamise ja õigekirjaga probleeme. Ma ei tahtnud, et nad tegeleksid sellega, et mõelda, kuidas mõnda sõna õigesti kirjutada või kuhu koma panna. Küsitlusele järgnenud kirjaliku eneseanalüüsiga oli nii mõnelgi noorel probleeme. Ma selgitasin küsimusi mitu korda kogu grupile ja peaaegu igaühe juures käisin veel korra üle seletamas, mida selle küsimusega teada soovitakse. Nägin, et noortel oli keeruline sõnastada, mida ta tundis küsitlust läbi viies ja mis läks tema arvates hästi ja mis halvasti. Kuid suunavate küsimuste abil suutsid kõik noored siiski oma mõtted ja tunded kirja panna.

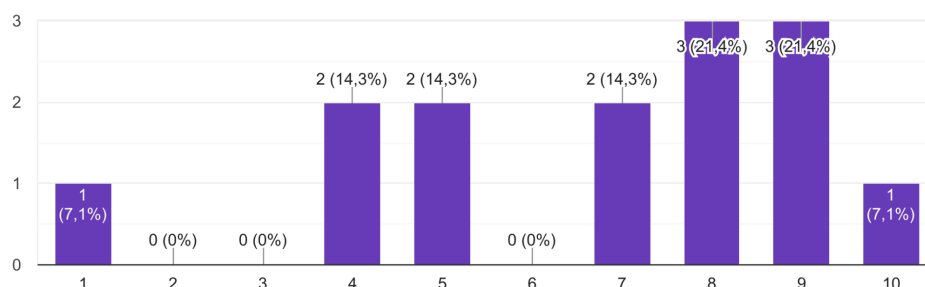
2.5.2. Õpilasaktiivi ankeetküsitluse tulemused

Järgnevalt esitatakse tulemused, mis saadi õpilasaktiivi liikmetele läbiviidud ankeetküsitluse käigus. Noored sõnastasid koolimeeldivusena, et meeldib koolis käia ja õppida. Samuti toodi välja, et koolimeeldivus tähendab seda, kui koolis on tore ning ei ole igav. (Tiido, 2023)

14 noorest üheksa noort hindasid enda koolimeeldivust 10-pallilisel skaalal kõrgemalt kui kuus (vt Joonis 2). (Tiido, 2023)

Joonis 2. Õpilasaktiivi liikmete koolimeeldivus tunne skaalal ühest-kümneni. Allikas: Tiido, 2023

Milline on Sinu koolimeeldivus skaalal 1-10? (1-väga halb - 10-väga hea)
14 vastust

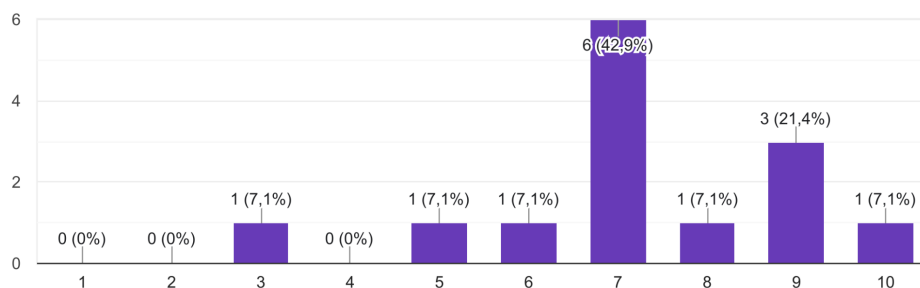

Kolm noort pidasid kaasõpilaste koolimeeldivust kõrgeks ning hindasid seda üheksaga. Kaks noort neljateistkümnest, hindas teiste Kaare kooli õpilaste koolimeeldivust keskmiseks või madalamaks, valides skaalal viis või kolm (vt Joonis 3). (Tiido, 2023)

Joonis 3. Õpilasaktiivi liikmete hinnang teiste Kaare Kooli õpilaste koolimeeldivus tunde 1-10 skaala. Allikas: Tiido, 2023

Hinda skaalal 1-10 (1- väga halb - 10- väga hea), milline on teiste Kaare Kooli õpilaste koolimeeldivus?

14 vastust

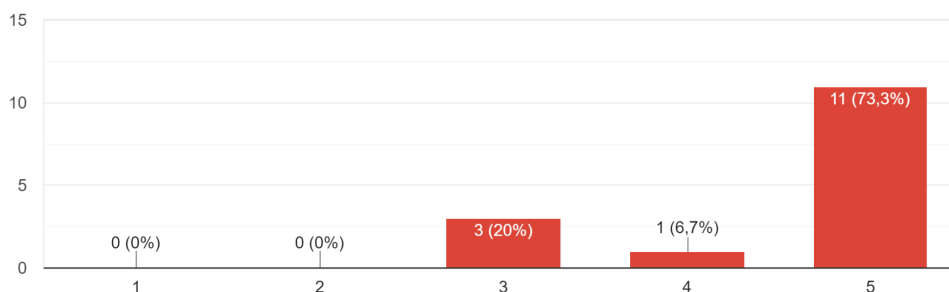
Noored leidsid, et koolirõõmu saavad nad ise toetada: kui ei kiusa, ei ropenda ja on viisakad üksteise suhtes. Õpilasakiiv võiks vastanute arvates teha mängu, rohkem ägedaid asju, erinevaid tegevusi ja üritusi. Pakuti välja ka mõned konkreetset tegevused, näiteks poksimine, korvpalli mängimine või sulgpall. Et täpsustada, mida peavad noored silmas ”ägedate asjade all”, arutlesime sellel teemal ka veel järgmises õpilasakiivi ringi tunnis. Palusin kõigil kohal olnud noortel üks konkreetne mõte paberile kirja panna. Paberile said samuti kirja erinevad sportlikud tegevused: teatevõistlus, pallimängud, köietõmbamine, rahvastepall. Sündmuse poolest pakuti välja laad ja kogu kooliga matk. (Tiido, 2023)

2.5.3. Õpetajate ankeetküsitluse tulemused

Esimese küsimusena palusin õpetajatel hinnata 5-palli skaalal, kui vajalikuks nad õpilasesindust Kaare Koolis peavad. 12 õpetajat hindasid õpilasesinduse olemasolu Kaare Koolis kindlasti vajalikuks (vt Joonis 4). Kolm õpetajat ei osanud küsimusele vastata.

Joonis 4. Õpetajate hinnang Kaare Koolis õpilasesinduse vajalikkusele

Palun avaldage oma arvamust, kas õpilasesindus (ÕE) on Kaare Koolis vajalik skaalal: 1 – ei ole üldse vajalik; 2 – pigem ei ole vajalik; 3 – ei oska vastata; 4 – pigem on vajalik; 5 – on kindlasti vajalik.
15 vastust

Õpetajad, kes pidasid õpilasesindust Kaare Koolis kindlasti või pigem vajalikuks, põhjendasid oma valikut, tuues välja, et õpilasesindus on vajalik, sest arendab noortes erinevaid oskusi, näiteks suhtlemisoskusi. Õpetajad leiavad, et õpilasesindus pakub noortele eneseteostuse võimalust ning toetab seeläbi ka motivatsiooni. Samuti toodi välja, et läbi õpilasesinduse saavad ja õppivad noored enda arvamust avaldama ja kaasõpilaste arvamusi esindama. Lisaks toimib seeläbi paremini infovahetus õpetajate ja õpilaste vahel. Mainiti ka seda, et õpilasesindus ja arvamuse avaldamise võimalus on noorte põhiõigus ja seaduste poolt sätestatud.

Õp3: Õpilaste arvamus on väga oluline, neid on vaja õpetada ja kasvatada oma arvamust kujundama, seda avaldama ja hakkama saama ka eriarvamustega.

Õp11: Ka meie õpilased vajavad tunnet, et nende arvamus ja hääl on olulised. Samuti on see hea viis harjutada vastutust.

Õpetajad, kes ei osanud vastata, tõid põhjenduseks, et ei tea millega õpilasesindus tegeleb või selle, et õpilased vajavad väga suurt tuge.

Õp2: Viljandi Kaare Koolis õppivad õpilased vajavad oma juhendamiseks tugevat abi ja toetust nii et tavapärase ÕE siin ei toimi.

Küsimusele, milline kokkupuude on õpetajatel õpilasesindusega Kaare Koolis, toodi välja peamiselt erinevaid sündmusi, mida õpilasesindus on korraldanud, ning nendel osalemist.

Kaks vastanut mainisid ka õpilasesinduse koosolekutel osalemist ja nende algatuste toetamist.

Õp12: Õpilasesinduse abil on korraldatud vahvaid üritusi - nt stiilinädal, tantsuvahetunnid.

Õp3: Olen käinud koosolekutel, küsinud ÕElt arvamust. Kohtunud nendega. Toetanud nende algatusi.

Kolm õpetajat vastas, et neil pole õpilasesindusega kokkupuudet olnud.

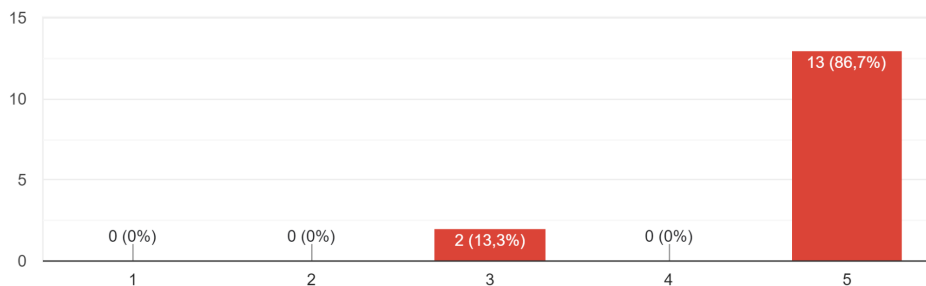
Õp10: Ei ole olnud. Olen näinud nende tööd ja nad teevad head tööd! Võiksid isegi veel aktiivsemad olla.

Järgnevalt palusin õpetajatel hinnata 5-palli skaalal õpetajate ja õpilaste omavahelise koostöö tähtsust. 15 vastanud õpetajast 13 hindas osapoolte koostöö tähtsust kindlasti vajalikuks (vt Joonis 5). Kaks õpetajat ei osanud küsimusele vastata.

Joonis 5. *Õpetajate hinnang õpetajate ja õpilasesinduse koostöö vajalikkusele.*

Palun avaldage arvamust, kas õpetajate ja õpilasesinduse koostöö on vajalik skaalal: 1 – ei ole üldse vajalik; 2 – pigem ei ole vajalik; 3 – ei oska vastata; 4 – pigem on vajalik; 5 – on kindlasti vajalik.

15 vastust

Küsimusele, millist kasu saab õpilane õpilasesinduse ja õpetaja vahelisest koostööst, toodi välja, et arenevad erinevad oskused, näiteks suhtlemisoskus, sündmuste korraldamise kogemused ja oskus ning probleemi lahendamise oskus. Samuti mainiti, et koostöö suurendab õpilaste kaasatust ja nad tunnevad, et on toetatud ning õpilaste suhted õpetajatega on paremad. Üks vastanu, ei osanud sellele küsimusele vastata.

Õp14: Nad saavad kogemust korraldamises ja koosolekute olemusest ja tähendusest - koostöö ja üksteisega arvestamise vajalikkusest. Paljud peavad ennast ületades midagi juhtima, vastutama, läbi rääkima - avastatakse enda võimeid ja omadusi. Koos tegutsemine võib näidata õpetajat teises valguses (kui puudub "hindest sõltumise" seos).

Õp3: Lapsed õpivad olukordasid lahendama, kui neile selleks võimalus anda. Nad õpivad austava kasvatuses põhimõtteid, olema võrdväärsed partnerid.

Küsimusele, millist kasu saavad õpetajad õpilasesinduse ja õpetajate vahelisest koostööst, tõid õpetajad välja, et läbi koostöö õpilasesindusega saavutatakse noortega paremad suhted, õpitakse neid paremini tundma ja nende arengut toetama. Samuti nägid õpetajad, et koostöö läbi toimub ka parem infovahetus õpilaste ja õpetajate vahel. Lisaks toodi välja, et koostöö kergendab ka õpetajate tööd. Üks õpetaja ei osanud küsimusele vastata.

Õp10: Koostöö erinevate generatsioonide vahel arendab mõlemat poolt ning aitab näha asju ka teise poole vaatevinklist. Õpetajad näevad oma õpilasi uutes rollides ja näevad nende potentsiaali, mida edasi arendada ja julgustada.

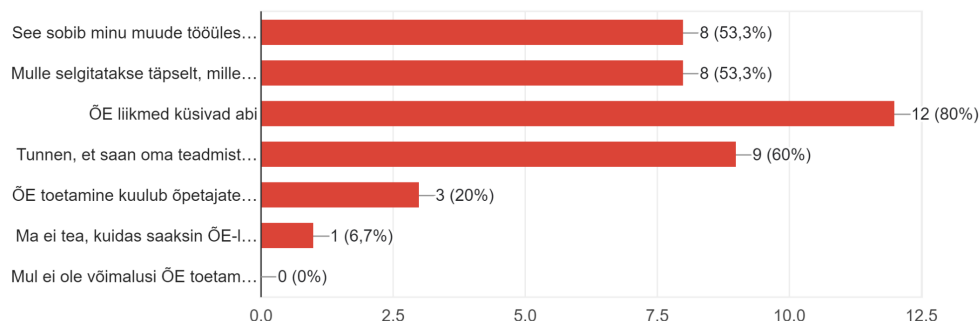
Õp3: Õpetajatel saab olema parem suhe õpilastega, ka õppetöö sujuks sel juhul paremini. Lapsed usaldaksid rohkem.

Õp14: Kui õpilased suudavad ise korraldada on õpetajate elu lihtsam, kui saab ülesandeid jagada.

Järgnevalt esitasin seitse erinevat tingimust (vt Lisa 2) ning soovisin teada, millistel tingimustel on õpetajad valmis õpilasesindusega koostööd tegema. 15 küsitlusele vastanud õpetajast 12, on valmis õpilasesindusega koostööd tegema, kui nende abi küsitakse (vt Joonis 6). Üheksa õpetajat tunneb, et saab oma teadmiste ja oskustega olla õpilasesindusele kasulik. Mõlemal juhul on 53,3% vastanud õpetajatest valmis tegema õpilasesindusega koostööd, kui see sobib tema muude tööülesannetega ja/või talle selgitatakse täpselt, milles tema ülesanne seisneb. Mainimist leidsid ka, et õpilasesinduse toetamine kuulub õpetajate töökohustuste ja ei teata, kuidas saadakse õpilasesindusele kasulik olla. Mitte keegi vastanud õpetajatest ei leidnud, et tal pole võimalust õpilasesindusega koostööd teha.

Joonis 6. Õpetajate tingimused koostööks õpilasesindusega.

Missugustel tingimustel olete valmis õpilasesindusega koostööd tegema – valige kõik Teile sobivad tingimused:
15 vastust

Viimase küsimusena oli õpetajatel võimalik Kaare Kooli õpilasesinduse tegevuste kohta midagi lisada. Vastanud õpetajad väljendasid seal oma heameelt selle üle, et koolis õpilasesindus tegutseb ning kiideti praeguseid liikmeid. Samuti tuli soovitusi õpilasesindusele olla veelgi aktiivsemad ja nähtavamad koolielus.

Õp14: Tore, et HEV koolis on õpilasaktiiv. See pole tavapärane.

Õp4: Rohkem aktiivsust õpilaste poolt, kogemuste jagamist noorematele õpilastele

2.6. Järeldused

Õpilasaktiivi ringi tegevused noorte omavahelist suhtlust. Noored said omavahel rohkem tuttavaks, tekkis usaldus ja ka uued sõprussuhted. Samuti toetasid erinevad mängud ja teised grupitegevused noorte koostööoskust, suhtlemisoskust, andis noortele uusi kogemusi ning aitas määratlada selgemalt õpilasaktiivi eesmärgid. Samuti arenesid noorte eneseanalüüsi oskused. Noori kõnetas võimalus aidata kaasa oma heaolu suurendamisele koolis. Üldjoontes pidasid noored oma kooli meeldivaks, kuid leidsid, et koolielus on ka arengukohti. Samuti soovisid nad teada kaasõpilaste mõtteid, selleks viisid nad läbi kaasõpilaste seas koolimeeldivus küsitluse.

Nii vaatluse tulemustest kui ka õpilasaktiivi küsitlusest selgus, et noored soovivad rohkem füüsilisi ja sportlikke tegevusi - nii neid ise korraldada kui ka osaleda. Seda tuleks neile võimaldada ning leian, et selles saaksid neid toetada kooli õpetajad, kellest valdav osa vastanud õpetajatest olid valmis õpilasesinduse ja -aktiiviga koostööd tegema, kui õpilased neilt abi küsivad. Õpetajad tundsid, et neil on teadmisi ja kogemust, mida õpilastega jagada. Leian, et mõistlik oleks õpetajatele tutvustada eelnevalt R. Hart'i noorte kaasamise astmete

käsitust, et toetada õpetajatepoolset teadlikumat kaasamist. Vastanud õpetajad tundsid, et õpilasesindus on koolis vajalik ning koostöö õpetajate ja õpilasesinduse vahel toetab osapoolte vahelisi positiivseid suhteid ja oskuste arengut.

Samas oli õpetajaid, kes rõhutasid oma vastustes noorte erivajadusi, millest tulenevalt pidasid nad HEV noorte kaasamist keeruliseks ja jäi tunne, et HEV noort ei olegi võimalik eriti kaasata. Selliseid väiteid ilmnes ka R. Merrick'i (2020) läbiviidud uuringus. Leian, et antud töös vaadeldud erivajadustega noori, saab väga edukalt kaasata. Tegevuste selgitamiseks ja läbiviimiseks tuleb varuda aega, noori peab tegevus või teema kõnetama ning noori tuleb toetada eesmärgi saavutamisel. Ilmselgelt on see protsess on ajamahukam, kui erivajaduseta noorte kaasamisel, kuid nagu antud kogemus näitas, viib tulemuseni, millest on kõigile kasu.

Kuna õpetajate küsitlusele sain vastused ainult 15 õpetajalt, ei saa selle põhjal teha järeldusi kogu Kaare Kooli õpetajaskonna valmisoleku kohta õpilaste osalemist koolielus toetada. Kuid siiski annab aimdust, et Kaare Kooli õpetajad peavad õpilasesindust oluliseks ning nad on neid valmis vajadusel toetama.

3. Lahendused õpilaste omaalgatuste toetamiseks

Järgnevalt pakun välja omapoolsed lahenduste mudel, kuidas kaasata Kaare Kooli õpilasakiivi, -esindust ja teisi kaasõpilasi algatama ja eest vedama koolielu mitmekesisavaid tegevusi. Lahenduste pakkumisel tuginen Noorsootöö kvaliteedi hindamise mudeli raamistikule: visioon, eesmärgid ja tegevused (Haridus- ja Noorteamet, 2022) ning tegevusuuringu raames kogutud andmetele (vt Tabel 6).

Tabel 6. Kaare Kooli noorte osaluse ja kaasatuse edendamise terviklahendus

Visioon	Kaare Kooli õpilaste osalemine koolielu kujundamises on mitmekülgne ja arendav.			
Eesmärk	1. Õpilastel on erinevaid võimalusi koolielu kujundamises osalemiseks	2. Õpilaste osalus on mitmekülgsemalt toetatud	3. Õpilastel on rohkem informatsiooni osaluse ja kaasamise kohta	4. Õpilaste osalemiseks on loodud neile sobivad keskkonnad
Tegevused	1.1. Kõigil huvilistel õpilastel on võimalus osaleda õpilasesinduse ja mängujuhtide töös	2.1. Õpetajatele jagatakse noorte kaasamiseks vajalikke teadmisi ja oskusi	3.1. Õpilasi teavitatakse erinevatest osalemise võimalustest	4.1. Õpilasakiivile ja -esindusele on info edastamiseks ja teemade üle arutlemiseks arvestatud nädalas vähemalt üks 45-minutiline tund
	1.2. Kõigil õpilastel on võimalus algatada enda huvidest lähtuvalt uusi aktiivigruppe	2.2. Huvijuht ja sündmuste korraldamise meeskonnad suunavad õpilasi erinevatelt õpetajatelt abi küsima	3.2. Õpilastele tutvustatakse õpilasesinduse ja -aktiivi töö sisu	4.2. Õpilasakiivil on kokkusaamiseks kasutada kindel ruum, kus on võimalused liikumiseks ja arutelu-rühmadesse eraldumiseks

Visioon	Kaare Kooli õpilaste osalemine koolielu kujundamises on mitmekülgne ja arendav.			
Eesmärk	1. Õpilastel on erinevaid võimalusi koolielu kujundamises osalemiseks	2. Õpilaste osalus on mitmekülgsemalt toetatud	3. Õpilastel on rohkem informatsiooni osaluse ja kaasamise kohta	4. Õpilaste osalemiseks on loodud neile sobivad keskkonnad
	1.3. Õpilasesindus ja -aktiiv küsivad regulaarselt kaasõpilaste arvamust koolieluga seonduva kohta	2.3. Õpilasi suunatakse oma tegevust süstematiseerima, määrama kindlaid ülesandeid ning analüüsima ennast ja läbiviidud tegevusi	3.3. Õpilasesindus ja -aktiiv noortel on võimalus kohtuda ja vahetada kogemusi teiste koolide õpilasesinduse ja/või -aktiividega	4.3. Kõigil kooli õpilastel on võimalus kasutada õpetaja järelvalve all nende osalemist toetavaid ruume ja vahendeid
	1.4. Õpilasi kaasatakse kooli sündmuste planeerimisse ja korraldamisse	2.4. Õpilastel võimaldatakse proovida ja katsetada enda poolt pakutud probleemi-lahendusi		
	1.5. Õpilasi kaasatakse õppetöö ja koolieluga seonduvatesse otsustus-protsessidesse	2.5. Õpilaste omaalgatusi tunnustatakse ja tõstetakse esile		

Pakutud lahendused toetavad kõigi Kaare Kooli õpilaste osalemist ja kaasatust koolielus. Õpilastele, kes soovivad osaleda õpilasesinduse, mängujuhtide või huvi korral mõne uue aktiivi töös, tuleb see võimaldada. Selleks, et õpilased saaksid osaleda on oluline neile erinevate osalusvormide tutvustamine ja informatsiooni jagamine. Oluline on ka õpilasesinduse ja mängujuhtide aktiivide ülesannete selgitamine ja eesmärkide kujundamine koos õpilastega, et neis tegutsevad noored teaksid ja väärtustaksid ka kaasõpilaste kaasamist ning arvamuse küsimist. Õpilastele tulevad kasuks kohtumised teiste koolide õpilasesindustega, kus on võimalik jagada üksteisega kogemusi ja saada ideid, kuidas oma õpilasesinduse tööd arendada.

Pakutud lahendused toetavad Kaare Kooli huvijuhti, õpetajaid ja juhtkonda kooli õpilaste kaasamisel ning neile sobiva keskkonna loomisel. Oluline on õpilaste ja õpetajate vaheline koostöö ning vastastikune valmidus üksteist aidata. Õpetajate ja juhtkonna poolt on oluline õpilasi kaasata erinevatesse otsustusprotsessidesse, et toetada noorte oskuste ja vastutuse arengut ning võimaldada noortel ise läbi proovida oma pakutud lahendusi. Noorte tunnustamine nende panuse eest motiveerib õpilasi ning võib ka teistes õpilastes tekitada suuremat huvi kooliellu panustada. Oluline on, et õpilasakiivi ja -esinduse noortel oleks piisavalt aega, et oma tegevusi planeerida, informatsiooni saada ja tagasisidestada ning et selle jaoks oleks sobilik ruum ja vahendid. Samuti tuleb võimaldada ka teiste Kaare Kooli õpilastel nende osalemist toetavad ruumid ja vahendid. Näiteks, kui õpilastel on soov vahetundides või peale koolitunde, kasutada spordisaali ja seal olevaid tarvikuid, tuleks seda neile täiskasvanu järelvalve all võimaldada. Noored saavad seeläbi ennast turvalises keskkonnas füüsiliselt välja elada, mis ühtlasi toetab ka nende kehalist aktiivsust ning jätab vähem aega ka leidmaks viise, kuidas varjatult mobiiltelefone kasutada.

Kokkuvõtte

Antud lõputöö teemaks oli “Õpilaste toetamine koolielus osalemisel Viljandi Kaare Kooli näitel”. Viljandi Kaare Kool on hariduslike erivajadustega laste õppeasutus, kus oli loodud kaks õpilaste aktiivi (õpilasesindus ja mängujuhid), et toetada noorte osalust, kuid tegevusplaan nende kahe aktiivi rakendamiseks vajab edasiarendamist.

Uurimisprobleemist lähtuvalt viisin läbi tegevusuuring, mille eesmärgiks oli pakkuda lahendusi, kuidas kaasata Viljandi Kaare Kooli õpilasaktiivi ja -esindust algamata ja eest vedama erinevaid koolielu mitmekesisistavaid tegevusi. Püstitatud eesmärgi täitmist toetas järgnevatele uurimisküsimustele vastuste leidmine:

1. Millist tuge vajaksid õpilasaktiivi ja -esinduse noored, et ise sündmusi eest vedada?
2. Kuidas saavad õpetajad toetada õpilasaktiivi ja -esinduse noorte tegutsemist?
3. Kuidas saab õpilasaktiiv ja -esindus ise suurendada oma osalemist koolielus?

Tegevusuuringu raames kasutasin andmete kogumiseks mitteformaliseeritud osalsuvaatlust ja ankeetküsimustike. Uurimistulemustest ilmnes, et õpilased vajavad rohkem informatsiooni õpilasesinduse ja -aktiivi liikmeks olemise ja tööülesannete kohta. Õpilaste osalust toetas katsetatud õpilasaktiivi ringi meetod, sest noorte omavaheline suhtlus ja üksteise tundmine suurenes ning ringitundide jooksul jõuti arutelus olevaid teemasid käsitleda rohkem süvitsi. Õpilased vajavad täiskasvanute tuge, kes oskavad neid mitte liialt sekkudes suunata tegevuste algamises ja läbiviimises. Õpetajad avaldasid oma valmisolekut toetada õpilasesinduse ja -aktiivi tegevusi, kui noored neilt abi paluvad. Vajalik on tähelepanu all hoida õpetajate ja õpilaste omavaheline jätkusuutlik koostöö. Õpetajad saavad oma toetust näidata ka kuulates ja arvestades õpilaste mõtetega ning tunnustades noori nende ettevõtmistes. Õpilasesindus ja -aktiiv saavad enda osalemise ja kaasamisele kaasa aidata läbi teadlikuma ja nähtavama koolielu kujundamise, olles olemas kaasõpilastele ning tehes aktiivsemalt koostööd nii õpetajate kui ka juhtkonnaga.

Õpilaste osalemise ja kaasamise lahenduste pakkumisel tuginesin noorsootöö kvaliteedi hindamise mudelile. Antud mudelist lähtumine aitas määratleda olulised komponendid ja lõi arusaadava struktuuri, milliste tegevustega saavutatakse Kaare Koolis õpilaste mitmekülgne ja arendav osalemine koolielus. Soovitatud lahendusi arvesse võttes võiks Kaare Kooli õpilastel olla edaspidi rohkem võimalusi osaleda koolielu kujundamises, nad on teadlikud nendest võimalustest, nende osalus on toetatud ja toimub noortele sobivates keskkondades.

Leian, et tegevusuuring toetas erivajadustega õpilaste kaasamise võimaluste uurimist, sest selle käigus kavandatud sekkumistegevus võimaldas jõuda lahendusteni, mille rakendamine edendab Kaare Kooli õpilaste osalemist ja kaasamist.

Kasutatud kirjandus

- Ainscow, M., Slee, R., & Best, M. (2019). Editorial: the Salamanca Statement: 25 years on. *International Journal of Inclusive Education* 23 (7-8), 671-676.
<https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1080/13603116.2019.1622800>
- Body, A., & Hogg, E. (2019). What mattered ten years on? Young people's reflections on their involvement with a charitable youth participation project. *Journal of Youth Studies* 22(2), 171-186.
<https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1080/13676261.2018.1492101>
- Brodie, E., Cowling, E., Nissen, N., Paine, A. E., Jochum, V., & Warburton, D. (2009). Understanding participation: A literature review.
<http://www.sp.gov.tr/upload/Sayfa/47/files/Pathways-literature-review-final-version.pdf>
- Eesti Õpilasesinduste Liit. (2020, 12. veebruar). Mis on õpilasesindus ja kuidas selle töös kaasa luua? *Teeviit*.
<https://www.teeviit.ee/mis-on-opilasesindus-ja-kuidas-selle-toos-kaasa-luua/>
- Eesti Õpilasesinduste Liit. (2021). Õpilasesinduse aabits.
<https://opilasliit.ee/wp-content/uploads/2021/04/Opilasesinduse-aabits.pdf>
- Euroopa Komisjon. (2021). Rakendussuunised. Programmi „Erasmus+“ ja Euroopa solidaarsuskorpuse kaasamis- ja mitmekesisusstrateegia.
<https://euroopanoored.eu/wp-content/uploads/2022/02/Kaasatuse-ja-mitmekesisuse-strateegia-EST-2021.pdf>
- Euroopa Liit. (2018). The European Union Youth Strategy 2019-2027. *Official Journal of the European Union* 456, 1-22.
[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42018Y1218\(01\)&qid=1578414694481&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42018Y1218(01)&qid=1578414694481&from=EN)
http://publications.europa.eu/resource/cellar/413b5b69-70d4-11ed-9887-01aa75ed71a1.0007.02/DOC_1
- Jaeski, J. (2020). *Lapse osalusõigus koolis õppejuhtide ja õpilaste vaatest*. [Magistritöö. Tartu Ülikool]. DSpace. <http://hdl.handle.net/10062/68022>
- Kiilakoski, T. (2020). Perspectives on Youth Participation. Analytical Paper.
https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/59895423/Kiilakoski_Participation_Analytical_Paper_final%252005-05.pdf/b7b77c27-5bc3-5a90-594b-a18d253b7e67

- Kirsila, K. (2016, 6. mai). Kaasav haridus kui rööprähklemine. *Õpetajate Leht*.
<https://opleht.ee/2016/05/kaasav-haridus-kui-rooprahklemine/>
- Kurilenko, M. (2015). *Noorte osalus ja kaasamine Narva näitel*. [Lõputöö. Tartu Ülikool Narva Kolledž]. DSpace. <http://hdl.handle.net/10062/45418>
- Kõiv, K., Leppik, C., & Batueva, V. (2016). Noorteseire aastaraamat 2014/2015. Erivajadustega noored.
https://ank.ee/wp-content/uploads/2017/02/NSA2014_2015.pdf
- Kõrgesaar, J. (2020). Sissejuhatus hariduslike erivajaduste käsitlusse.
https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/69494/sissejuh_hariduslike_erivajadus_ka_stilus_veebi.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Lapse õiguste konventsioon. (1991). RT II 1996, 16, 56. <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>
- Lastekaitse Liit. (2014). Laste ja noorte osalus ja kaasamine koolis. Kokkuvõtte uuringust.
<https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2015/10/Laste-ja-noorte-osalus-ja-kaasamine-koolis.pdf>
- Lastekaitseeadus. (2023). RT I, 06.01.2023, 15.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/106012023015?leiaKehtiv>
- Lepa, R., Illing, E., Kasemets, A., Ülle, L., & Kallaste, E. (2004). Kaasamine otsustetegemise protsessi.
https://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Publikatsioonid/Kaasamine_otsustetegemise_protsessi.pdf
- Löfström, E. (2011). Tegevusuuringu käsiraamat.
<https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/107855>
- Martinson, M. (2017, juuni). Noorte osalus kui ühiskonna lakmustest. *Mihus 21*, 17-20.
https://mihus.mitteformaalne.ee/wp-content/uploads/2018/11/MIHUS_21.pdf
- Merrick, R. (2020). Pupil participation in planning provision for special educational needs: teacher perspectives. *Support for Learning* 35(1), 101-118.
<http://dx.doi.org/10.1111/1467-9604.12288>
- MTÜ Eesti Noorteühenduste Liit. (s.a.) Kaasamine. *Osaluskogud*.
<https://osaluskogud.ee/mis-on-kaasamine/>
- Murakas, R., Soo, K., & Otsavel, S. (2019). Laste subjektiivne heaolu koolis. *Laste subjektiivne heaolu kohalikus ja rahvusvahelises vaates*.
https://www.stat.ee/sites/default/files/2020-07/Laste_subjektiivne_heaolu_kohalikus_ja_rahvusvahelises_vaates.pdf

- Noorsootöö seadus. (2020). RT I, 16.06.2020, 10.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/13335738?leiaKehtiv>
- Haridus- ja Noorteamet. (2022). Kvaliteedijuhtimine noorsootöös. Kvaliteedi hindamise käsiraamat. <https://harno.ee/media/2616/download>
- Haridus ja Teadusministeerium. (2021). Noortevaldkonna arengukava 2021-2035.
<https://valitsus.ee/media/4107/download>
- Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. (2023). RT I, 11.03.2023, 74.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410?leiaKehtiv>
- Põldpüü, E. (2017). *Erikoolide sulgemise poolt või vastu Saaremaal*. [Magistritöö, Tallinna Ülikool]. ETERA. <https://www.etera.ee/s/dXWrg06O9p>
- Rindemaa, T. (2015). *Õpilasesinduse kaasatus koolielu kujundavatesse tegevustesse põhikoolide õpilasesinduste liikmete hinnangute põhjal Tartu linna ja maakonna näitel*. [Magistritöö. Tartu Ülikool]. DSpace. <http://hdl.handle.net/10062/48250>
- Rootamm-Valter, J. (s.a.). Vaatlus. *Kvalitatiivsed uurimismeetodid sotsiaalteadustes*.
<https://sisu.ut.ee/kvalitatiivne/vaatlus>
- Räis, M-L., Kallaste, E., & Sandre, S-L. (2016). Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus. Uuringu lõppraport.
<https://centar.ee/uus/wp-content/uploads/2017/01/Pohiraport-final.pdf>
- Rämmer, A. (2014). Valimi moodustamine. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/valimid>
- Sotsiaalkindlustusamet. (s.a). Mis on puue ja kuidas seda tuvastatakse.
<https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Lisamaterjalid/puue.pdf>
- Tiido, G-B. (2023). Huvijuhi ja noorsootöö praktika Viljandi Kaare Koolis. [Avalikustamata koolitöö Huvijuhi ja noorsootöö praktika aine raames]. Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia
- Turu-uuringute AS. (2019). Tartu nägemis-, kuulmis- või liikumispuudega noorte osalus noorsootöös.
https://www.tartu.ee/sites/default/files/research_import/2020-02/2019%20Tartu%20noorsoot%C3%B6%20uuring.pdf
- Valge, M., & Reitav, U. (2017). Noorte osalus ja kaasamine. Käsiraamat.
https://enl.ee/wp-content/uploads/2017/08/NKde_kasiraamat_.pdf
- Vetoniemi, J., & Kärnä, E. (2021). Being included—experiences of social participation of pupils with special education needs in mainstream schools. *International Journal of*

Inclusive Education 25(10), 1190–1204.

<https://doi.org/10.1080/13603116.2019.1603329>

Vihalemm, T. (2014). Vaatlus. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*.

<https://samm.ut.ee/vaatlus>

Viljandi Kaare Kool. (2021). *Viljandi Kaare Kooli arengukava 2021-2025*.

https://www.vkk.vil.ee/sites/www.vkk.vil.ee/files/kaare-kooli-arengukava-2021-2025_2.pdf

Viljandi Kaare Kool. (2023, 20. jaanuar). *Huviringid*. <https://www.vkk.vil.ee/et/huviringid>

Viljandi Kaare Kool. (2022, 14. detsember). *Õpilasesindus*.

<https://www.vkk.vil.ee/et/opilasesindus>

Lisa 1. Küsimustik Õpilasaktiivi ringi liikmele

Miniuurimus teemal "Koolimeeldivus"

Hei!

Seoses oma praktika ja lõputööga viin läbi miniuurimuse teemal "Koolimeeldivus". Küsimustikuga soovin teada saada Teie, õpilasaktiivi noorte, arvamust, milline on Teie arvates teiste Kaare Kooli õpilaste koolimeeldivus ja kuidas saaks koolimeeldivust toetada Õpilasaktiiv.

Küsimustik võtab aega umbes 5-10 minutit.

Aitäh vastamast!
Grete-Brigitte Tiido

gretetiido@gmail.com [Vaheta kontot](#)

 Pole jagatud

* Viitab kohustuslikule küsimusele

Mida tähendab Sinu jaoks koolimeeldivus? *

Teie vastus

Milline on Sinu koolimeeldivus skaalal 1-10? (1-väga halb - 10-väga hea) *

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Väga halb

☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐

Väga hea

Hinda skaalal 1-10 (1- väga halb - 10- väga hea), milline on Sinu arvates teiste Kaare Kooli õpilaste koolimeeldivus? *

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Väga halb	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Väga hea

Mida saad Sina ise teha, et toetada teiste Kaare Kooli õpilaste koolimeeldivust? *

Teie vastus

Mida saaks teha Õpilasaktiivi meeskond, et toetada Kaare Kooli õpilaste koolimeeldivust? *

Teie vastus

Kas Sa soovid midagi lisada?

Teie vastus

Lisa 2. Küsimustik Kaare Kooli õpetajatele

Viljandi Kaare Kooli õpetajate valmisolek õpilasesinduse toetamiseks

Tere!

Olen Grete-Brigitte Tiido ning lõpetan TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia kogukonnahariduse ja huvitegevuse eriala. Sellega seonduvalt olen kirjutamas lõputööd, mille eesmärgiks on välja selgitada, kuidas toetada Viljandi Kaare Kooli õpilasesinduse oma algatuslike tegevusi ning sündmuste eestvedamist. Eelmainitust tulenevalt soovin teada Teie arvamust Kaare Kooli õpilasesinduse (ÕE) vajalikkusest ning Teie valmisolekut ÕE-d toetama.

Küsimustik on anonüümne, saadud vastuseid kasutatakse vaid antud lõputöö raames. Küsimustikule vastamine võtab aega umbes 10-15 minutit.

Aitäh!

gretetiido@gmail.com [Vaheta kontot](#)

Pole jagatud

* Viitab kohustuslikule küsimusele

Palun avaldage oma arvamust, kas õpilasesindus (ÕE) on Kaare Koolis vajalik *
skaalal: 1 – ei ole üldse vajalik; 2 – pigem ei ole vajalik; 3 – ei oska vastata; 4 – pigem on vajalik; 5 – on kindlasti vajalik.

	1	2	3	4	5	
Ei ole üldse vajalik	☐	☐	☐	☐	☐	Kindlasti vajalik

Palun põhjendage oma vastust *

Teie vastus

Missuguseid kokkupuuteid on Teil olnud Kaare Kooli ÕE tegevusega? *

Teie vastus

Palun avaldage arvamust, kas õpetajate ja õpilasesinduse koostöö on vajalik
skaalal: 1 – ei ole üldse vajalik; 2 – pigem ei ole vajalik; 3 – ei oska vastata; 4 –
pigem on vajalik; 5 – on kindlasti vajalik. *

1 2 3 4 5

Ei ole üldse vajalik ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ On kindlasti vajalik

Palun avaldage arvamust, kuidas võiks niisugune koostöö olla kasulik ÕE-sse
kuuluvatele õpilastele? *

Teie vastus

Palun avaldage arvamust, kuidas võiks niisugune koostöö olla kasulik õpetajale? *

Teie vastus

Missugustel tingimustel olete valmis õpilasesindusega koostööd tegema – valige
kõik Teile sobivad tingimused: *

- ☐ See sobib minu muude tööülesannetega
- ☐ Mulle selgitatakse täpselt, milles minu ülesanne seisneb
- ☐ ÕE liikmed küsivad abi
- ☐ Tunnen, et saan oma teadmiste ja oskustega ÕE-le kasulik olla
- ☐ ÕE toetamine kuulub õpetajate töökohustuse hulka
- ☐ Ma ei tea, kuidas saaksin ÕE-le kasulik olla
- ☐ Mul ei ole võimalusi ÕE toetamisse panustada

Kas soovite veel midagi lisada Kaare Kooli ÕE tegevuse kohta? *

Teie vastus

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Grete-Brigitte Tiido

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

“Õpilaste toetamine koolielus osalemisel Viljandi Kaare Kooli näitel”,

mille juhendaja on Külli Salumäe,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Grete-Brigitte Tiido

22.05.2023